

บทบาทของนักวาทนิเทศในสังคมไทย

จำนง วิบูลย์ศรี

ความนำ

เป็นที่ทราบกันดีแล้วว่า สังคมไทยในปัจจุบัน เป็นสังคมที่มีความซับซ้อน และเข้าใจได้ยากยิ่งขึ้น เพราะเป็นสังคมที่มีการพัฒนา และมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในหลายๆ ด้าน ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้อง และทันต่อสถานการณ์ของโลกในยุคของ “การสื่อสารไร้พรมแดน” และในยุคของ “สารสนเทศ” เช่น การเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยี การสื่อสาร การเปลี่ยนแปลงทางด้านสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงทางด้านระบบเศรษฐกิจและสังคมในยุค IMF การเปลี่ยนแปลงทางด้านลักษณะประชากร โดยมีผู้อาวุโสเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งการเปลี่ยนแปลงเพื่อการปฏิรูปการเมือง การปกครอง และการศึกษา ฯลฯ เป็นต้น

ผู้เขียนได้ปรับปรุงเพิ่มเติมมาจากบทความเดิมของตนเอง ที่ได้เรียบเรียงขึ้นเพื่อใช้เป็นเอกสารประกอบการแสดงปาฐกถาในการประชุมสัมมนาวิชาการทางวาทนิเทศ จัดโดยนิสิตปริญญาโท สาขาวิชาวิทยา คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในครั้งนี้ ผู้เขียนขอขอบคุณอย่างสูงต่อคณาจารย์และผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่เป็นเจ้าของผลงาน ซึ่งได้นำมาศึกษาและอ้างอิงในบทความนี้ รวมทั้งขอขอบคุณเป็นพิเศษต่อผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จุริระ โรจนประภาสรัตน์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ซึ่งกรุณาให้ข้อสังเกตและข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการปรับปรุงบทความนี้ด้วย (สงวนลิขสิทธิ์)

การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในสังคมไทยดังที่กล่าวมานั้น ย่อมก่อให้เกิดผลกระทบต่างๆ ตามมาอย่างมากมายต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของบุคคลในสังคม ทั้งในทางที่พึงประสงค์ และในทางตรงกันข้ามอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยงเลย และท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงที่ยากจะควบคุมได้เช่นนี้ ทำให้มีคำถามที่สำคัญเกิดขึ้น และสมควรที่พวกเราชาววาทนิเทศทั้งหลายจะได้ช่วยกันพิจารณาหาคำตอบให้รอบคอบ ลึกซึ้ง และถ่องแท้ว่า “ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย นักวาทนิเทศควรจะมีบทบาทอย่างไร เพื่อช่วยให้สังคมของเราในปัจจุบัน มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และได้รับการพัฒนาให้เจริญก้าวหน้าไปในทิศทางที่พึงประสงค์มากยิ่งขึ้นตลอดไป?”

เพื่อมุ่งมั่นที่จะแสวงหาคำตอบบางประการจากคำถามข้างต้น จึงเป็นผลให้ผู้เขียนได้ตัดสินใจเริ่มและเรียบเรียงบทความนี้ขึ้นโดยอาศัยหลักฐานทางวิชาการและประสบการณ์ตรงของตนเองที่ผ่านมาทั้งงานสอนและงานวิจัยในสาขาวิชาวาทนิเทศเป็นเวลานานมากกว่า 25 ปี ที่คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในหัวข้อที่กำหนดไว้คือ “บทบาทของนักวาทนิเทศในสังคมไทย” ทั้งนี้เพราะมีวัตถุประสงค์หลักคือ เพื่อต้องการจะจุดประกายความคิดเบื้องต้น และเพื่อช่วยกระตุ้นให้พวกเราชาววาทนิเทศ ชวาทนิเทศศาสตร์ และท่านผู้สนใจทั้งหลายได้ตระหนักถึงบทบาทและหน้าที่สำคัญของนักวาทนิเทศที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบันได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น นอกจากนั้น ผู้เขียนหวังว่า บทความนี้จะจะมีประโยชน์ในเชิงวิชาการ สำหรับท่านผู้อ่านทั้งหลายที่สนใจจะศึกษาและวิจัยโดยตรงในสาขาวิชาวาทนิเทศ ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต โดยสามารถจะนำไปใช้เป็น “เอกสารอ้างอิง” ขึ้นพื้นฐาน หรือเป็น “เอกสารประกอบ” เพื่อเสริมการเรียนการสอนและการวิจัยในสาขาวิชาวาทนิเทศของแต่ละท่านได้ตามควรแก่กรณีต่อไป

อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะกล่าวถึงบทบาทของนักวาทนิเทศในสังคมไทย ในบริบทของการเปลี่ยนแปลงตามนัยข้างต้นนั้น เพื่อความเข้าใจตรงกัน ผู้เขียนใคร่จะขอทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของคำศัพท์ที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. คำว่า “วาทนิเทศ” และ “นักวาทนิเทศ”
2. คำว่า “วาทศาสตร์” “วาทศิลป์” และ “วาทวิทยา”
3. คำว่า “บทบาท” และ “หน้าที่”

1. ความหมายของคำว่า “วาทนิเทศ” และ “นักวาทนิเทศ” คำว่า “วาทนิเทศ” เป็นศัพท์บัญญัติซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า “Speech Communication” ผู้บัญญัติศัพท์นี้ขึ้นเป็นครั้งแรก คือ รองศาสตราจารย์ ดร.สวณิต ยมภักย์ อดีตหัวหน้าภาควิชาวาทวิทยาและสื่อสารการแสดง คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ความหมายของคำว่า “วาทนิเทศ” ตามทัศนะของรองศาสตราจารย์ ดร.สวณิต ยมภักย์ คือ “เป็นสาขาวิชาที่ศึกษาครอบคลุมถึงพฤติกรรมการพูดของมนุษย์อย่างละเอียดและกว้างขวาง โดยอาศัยระเบียบวิธีศึกษาพิจารณาทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ เชิงวรรณนา เชิงวิพากษ์วิจารณ์ และเชิงการทดลอง” (สวณิต ยมภักย์ 2518 : 2)

สำหรับนักวิชาการชาวต่างประเทศนั้น ได้ให้นิยามของคำว่า “วาทนิเทศ” ไว้แตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณาในภาพรวมแล้ว พอจะสรุปได้ว่า “วาทนิเทศ” เป็นสาขาวิชาทางนิเทศศาสตร์แขนงหนึ่ง ซึ่งมุ่งจะศึกษาและวิจัยโดยตรงเกี่ยวกับพฤติกรรมการสื่อสารของมนุษย์อย่างเป็นระบบและครบวงจร รวมทั้งมุ่งจะศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับพฤติกรรมการสื่อสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย เช่น การสื่อสารในเชิงศิลปการแสดง (Performing Arts) และการสื่อสารในเชิงวัตถุทางสังคม (Social Artifact) ซึ่งได้แก่ การสื่อสารเกี่ยวกับสีต่างๆ (Colors) สัญญาณ (Sign) และสัญลักษณ์ (Symbol) เป็นต้น โดยมุ่งเน้นที่จะศึกษาและเรียนรู้เกี่ยวกับพฤติกรรม การพูดและการใช้ภาษาอย่างละเอียดและลึกซึ้ง ทั้งในเชิงวจนภาษา (Verbal Language) และในเชิงอวจนภาษา (Nonverbal Language) ที่ครอบคลุมพฤติกรรม การพูดและการสื่อสารของมนุษย์ดังกล่าวทุกประเภท และทุกระดับ คือ ทั้งในเชิงธุรกิจ ในเชิงวิชาการ ในเชิงการโน้มน้าวใจ ในเชิงการโต้แย้งแสดงเหตุผล และการเจรจาต่อรอง ฯลฯ รวมทั้งในระดับระหว่างบุคคล ระดับกลุ่ม ระดับองค์กรหรือระดับองค์การภายในประเทศและต่างประเทศ ฯลฯ เป็นต้น

เนื่องจากวาทนิเทศเป็นศาสตร์ที่มุ่งจะศึกษาและวิจัยโดยตรงเกี่ยวกับพฤติกรรมการพูดเพื่อการสื่อสารของมนุษย์อย่างละเอียด ลึกซึ้ง และกว้างขวางดังกล่าวจึงครอบคลุมการพูดในทุกบริบท ตั้งแต่ระดับธรรมดาสามัญที่สุด เช่น การพูดกันระหว่างบุคคลสองคนไปจนถึงการพูดในระดับที่มีความสลับซับซ้อนที่สุด เช่น การโต้แย้งแสดงเหตุผลในที่สาธารณะทั้งในสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมเดียวกัน และต่างวัฒนธรรมกัน

ตัวอย่างรายชื่อวิชาในสาขาวาทนิเทศ คือ **หลักและปรัชญาวาทศาสตร์ หลักพฤติกรรมภาษา หลักการโต้แย้งแสดงเหตุผล ทฤษฎีวาทศาสตร์และวาทวิทยา ความคิดกับการสื่อสาร จิตวิทยาการพูดและผู้ฟัง การสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารระหว่างบุคคลต่างวัฒนธรรม กลยุทธ์และหลักการนำเสนอเพื่อการบริหารระเบียบวิธีวิจัยทางวาทนิเทศ และสถิติประยุกต์สำหรับการวิจัยทางวาทนิเทศ** เป็นต้น

หลักการขั้นพื้นฐานของวาทนิเทศ นอกจากจะเป็นส่วนหนึ่งของสาขานิเทศศาสตร์แล้ว จะต้องอาศัยศาสตร์ที่สำคัญประกอบกันอีกหลายสาขา ได้แก่ วาทศาสตร์ (Rhetoric) ปรัชญา (Philosophy) จิตวิทยา (Psychology) สังคมวิทยา (Sociology) ภาษาศาสตร์ (Linguistics) ภาษาศาสตร์เชิงจิตวิทยา (Psycholinguistics) ภาษาศาสตร์สังคม (Sociolinguistics) และนัยศาสตร์ (Semantics) เป็นต้น ดังนั้น วาทนิเทศจึงมีลักษณะเป็นสหสาขาวิชา (Interdisciplinary) ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้แทบทุกวงการ เช่น ในด้านการจัดการ การบริหารงานบุคคล การฝึกอบรม การโฆษณา การประชาสัมพันธ์ ฯลฯ รวมทั้งในวงการสื่อสารด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง อาทิ การสื่อสารสาธารณสุข (Health Communication) การสื่อสารทางธุรกิจ (Business Communication) และการสื่อสารทางการเมือง (Political Communication) เป็นต้น

จากความหมายและตัวอย่างรายชื่อวิชาในสาขาวาทนิเทศดังกล่าวข้างต้น จึงสามารถอธิบายได้ว่า “นักวาทนิเทศ” ในบทความนี้ หมายถึง บุคคลที่สำเร็จการศึกษามาโดยตรงในศาสตร์ทางวาทนิเทศ ซึ่งโดยปกติผู้ที่สำเร็จการศึกษาทางวาทนิเทศมักจะเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ และมีประสบการณ์เป็นอย่างดี

ในหลายลักษณะ จึงสามารถประกอบอาชีพได้หลากหลาย เช่น เป็น “นักพูด” “นักคิด” “นักวิเคราะห์” “นักวางแผน” “นักแก้ปัญหา” “นักวิจัย” “นักฝึกอบรม” และ “นักปฏิบัติการ” ในหน่วยงานต่างๆ รวมทั้งอาชีพอื่นๆ ที่ใช้การพูดเป็นปัจจัยหลัก เช่น พิธีกร วิทยากร ครู อาจารย์ เจ้าหน้าที่ติดต่อประสานงาน เจ้าหน้าที่เผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ผู้จัดการรายการ และผู้ให้คำปรึกษาแนะนำ ฯลฯ เป็นต้น

2. ความหมายของคำว่า “วาทศาสตร์” “วาทศิลป์” และ “วาทวิทยา” คำศัพท์ทั้งสามนี้ มีความหมายที่คาบเกี่ยวกัน ขึ้นอยู่กับพัฒนาการของศาสตร์ทางวาทนิเทศเป็นหลัก กล่าวคือ “วาทนิเทศ” ในฐานะที่มีลักษณะเป็นสหสาขาวิชา (Interdisciplinary) ทำให้สามารถศึกษาได้ทั้งในลักษณะที่เป็น “ศาสตร์” (Science) และเป็น “ศิลป์” (Arts) ในตัวของมันเอง ที่ถือว่าเป็น “ศาสตร์” ก็เพราะว่า วิชา “วาทนิเทศ” สามารถจะศึกษาได้โดยมีหลักการและกฎเกณฑ์เหมือนกับศาสตร์ในสาขาอื่นๆ ดังนั้น นักวิชาการบางท่านจึงเรียกวิชาการสาขานี้ว่า “วาทศาสตร์” สำหรับในส่วนที่ถือว่าเป็น “ศิลป์” นั้น ก็เพราะว่า วิชา “วาทนิเทศ” สามารถจะศึกษาหรือพัฒนาได้ตามความสามารถเฉพาะตัวที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละบุคคล โดยไม่จำเป็นต้องมีกฎเกณฑ์ตายตัวเสมอไป นักวิชาการบางท่านจึงเรียกวิชาการสาขานี้ว่า “วาทศิลป์”

อย่างไรก็ตาม นักวิชาการจำนวนไม่น้อยเชื่อว่า เนื้อหาวิชาในสาขา “วาทนิเทศ” จะมีลักษณะผสมผสานกันทั้งในส่วนที่เป็น “ศาสตร์” และเป็น “ศิลป์” ควบคู่กันไป จึงนิยมเรียกศาสตร์สาขานี้ว่า “วาทวิทยา”

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า เมื่อได้ยินคำว่า “วาทศาสตร์” “วาทศิลป์” และ “วาทวิทยา” ที่ใช้กันอยู่โดยทั่วไปก่อนที่จะมีการบัญญัติศัพท์คำว่า “วาทนิเทศ” ขึ้นก็หมายความว่า ศัพท์แต่ละคำดังกล่าวจะเป็นตัวสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการของศาสตร์ทางสาขาวาทนิเทศในปัจจุบันนั่นเอง

3. ความหมายของคำว่า “บทบาท” และ “หน้าที่”
คำว่า “บทบาท” ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 หน้า 459 อธิบายว่า หมายถึง “การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้” ส่วนคำว่า “หน้าที่” นั้น พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 หน้า 866 อธิบายไว้ว่า หมายถึง “กิจที่ควรทำ” หรือ “กิจที่จะต้องทำ” ดังนั้น เพื่อให้เข้าใจชัดเจนถึงบทบาทของนักทฤษฎีในสังคมไทย จึงมีความจำเป็นจะต้องกล่าวถึงหน้าที่สำคัญของนักทฤษฎีเสียก่อน ดังจะได้กล่าวในหัวข้อถัดไป

หน้าที่สำคัญของนักทฤษฎี

Dr. Frank E.X. Dance และ Dr. Carl E. Larson ศาสตราจารย์ที่มีชื่อเสียงทางด้านทฤษฎีที่ University of Denver สหรัฐอเมริกา ได้ชี้ให้เห็นว่า หน้าที่ใหญ่ๆ ของนักทฤษฎีโดยทั่วไปมี 3 ประการ (Dance & Larson 1972) คือ

1. หน้าที่ในการเชื่อมโยงหรือประสานสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในสังคม (Linking Function)
2. หน้าที่ในการพัฒนาด้านต่างๆ ของมนุษย์ในสังคม (Developmental Function)
3. หน้าที่ในการกำหนดกฎเกณฑ์และควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม (Regulatory Function)

หน้าที่แต่ละอย่างดังกล่าว สามารถอธิบายพอสังเขปได้ ดังต่อไปนี้

1. หน้าที่ในการเชื่อมโยงหรือประสานสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในสังคม หมายถึง การทำหน้าที่เชื่อมโยงหรือประสานการแสดงออก การถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด และประสบการณ์ต่างๆ ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมในลักษณะเดียวกันกับการทำหน้าที่เป็นสื่อกลางหรือเป็นผู้ประสานงานระหว่างบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งของรัฐและเอกชน ตั้งแต่ระดับระหว่างบุคคล ระดับกลุ่มระดับองค์กร หรือองค์การทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ การทำหน้าที่เป็นสื่อกลางหรือเป็นผู้ประสานงานดังกล่าวครอบคลุมวงการ

ต่างๆ อย่างกว้างขวางในสังคม อาทิ วงการการเมือง การศึกษา การเศรษฐกิจ และการทูต เป็นต้น

หน้าที่ในการเชื่อมโยงหรือประสานสัมพันธ์ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ

1.1 ขั้นตอนของการเปลี่ยนแปลงพลังงาน (Transformation of Energy) หมายถึง การเชื่อมโยงกันเพื่อก่อให้เกิดพลังเพิ่มขึ้น เช่น การเปลี่ยนสภาพจาก “วิกฤต” ให้เป็น “โอกาส” ซึ่งนำมาเป็นแนวความคิดในการแก้ปัญหาวิกฤตทางเศรษฐกิจของไทยในยุค IMF เป็นต้น หรือการประสานกันเพื่อก่อให้เกิดความสามัคคี เช่น กรณีที่สมาชิกของสมาคมคนตาบอดได้ผนึกกำลังกันเพื่อเรียกร้องรัฐบาลเลิกออกหวยออนไลน์จนกระทั่งประสบความสำเร็จ เป็นต้น

1.2 ขั้นตอนของกระบวนการจัดระบบข้อมูลข่าวสาร (Processing of Information) หมายถึง การเชื่อมโยงกันเพื่อช่วยกันเลือกสรร ตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมอย่างละเอียดและรอบคอบ เพื่อให้เกิดความมั่นใจว่าเป็นข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้อง และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในชีวิตประจำวันของมนุษย์

1.3 ขั้นตอนของการสื่อสาร (Communication) หมายถึง การเชื่อมโยงกัน เพื่อให้เกิดความใกล้ชิดและเข้าใจตรงกัน ทั้งนี้เพื่อป้องกันความเข้าใจผิดหรือความขัดแย้งต่างๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นได้ในภายหลัง

หน้าที่ของนักทฤษฎีในเรื่องการเชื่อมโยงหรือประสานสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมดังกล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น ถ้าบรรลุผล ก็จะทำให้สังคมมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เลิกขัดแย้งกัน และจะก่อให้เกิดบรรยากาศที่ประนีประนอมปรองดองกัน หรือถ้อยทีถ้อยอาศัยกัน เป็นต้น

2. หน้าที่ในการพัฒนาด้านต่างๆ ของมนุษย์ในสังคม หมายถึง การทำให้มนุษย์ในสังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ทั้งในระดับบุคคลและระดับสังคม การเปลี่ยนแปลงในระดับบุคคล คือ ทำให้แต่ละคนได้พัฒนาตนเองไปในทิศทางที่เหมาะสม เช่น ได้พัฒนาระบบความคิดของตนที่เป็นระบบ สร้างสรรค์ และ

มีวิสัยทัศน์ หรือได้พัฒนาบุคลิกภาพของตนให้เป็นที่ประทับใจแก่ผู้พบเห็น เป็นต้น ส่วนการพัฒนาในระดับสังคม เช่น ทำหน้าที่ชี้แนะหรือชี้นำสังคม หรือถ่ายทอดข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นให้แก่สังคมในบางโอกาส เพื่อช่วยให้สังคมสามารถตัดสินใจหรือแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้อง เช่น การช่วยแก้ปัญหาสังคมในเรื่องอาชญากรรม หรือในเรื่องยาเสพติด เป็นต้น

หน้าที่ของนักวาทนิเทศในส่วนนี้ ถ้าทำได้สำเร็จก็จะทำให้ประชาชนชาวไทยมีคุณภาพ และสามารถป้องกันปัญหาซึ่งอาจเป็นภัยร้ายแรงต่อสังคมได้ด้วย

3. หน้าที่ในการกำหนดกฎเกณฑ์และควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม หมายถึง การทำหน้าที่เพื่อกำหนดเงื่อนไขหรือกติกาบางอย่างในสังคมโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้บุคคลในสังคมมีระเบียบวินัย ตลอดจนมีคุณธรรมและจริยธรรมที่ดีงาม โดยเริ่มตั้งแต่การกำหนดกฎเกณฑ์เพื่อควบคุมพฤติกรรมของตนเองก่อน ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในการปรับตัวต่อเพื่อนมนุษย์ในสังคม หน้าที่ของนักวาทนิเทศในส่วนนี้ที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง คือ การคิดหรือสรรหาคติเตือนใจ หรือสรรหาคำขวัญ และถ้อยคำที่ไพเราะสร้างเสริมคำใช้เพื่อเตือนสติตนเอง หรือเพื่อโน้มน้าวใจให้ผู้เกี่ยวข้องในสังคมได้ประพฤติหรือปฏิบัติตาม เช่น การอัญเชิญพระบรมราโชวาท และพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่พระราชทานในวโรกาสต่างๆ มาเผยแพร่เพื่อเป็นแนวปฏิบัติสำหรับสังคมไทยต่อไป อาทิ พระบรมราโชวาทที่ว่า

“บุคคลกับส่วนรวมมีความเกี่ยวพันกัน เป็นอันหนึ่งอันเดียวไม่อาจแยกออกจากกันได้ เพราะบุคคลเป็นผู้สร้างส่วนรวม และส่วนรวมก็เป็นที่ยึดของบุคคล...” (พระบรมราโชวาท ในพิธีปฐกฐินและสวนสนาม เนื่องในวันคล้ายวันสถาปนาคณะลูกเสือแห่งชาติ ณ สนามกีฬาแห่งชาติ วันเสาร์ที่ 1 กรกฎาคม 2515) หรือพระราชดำรัสที่ว่า

“ในบ้านเมืองเราทุกวันนี้ มีเสียงกล่าวกันว่า ความคิดจิตใจของคนเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เสื่อม ความประพฤติที่เป็นความทุจริตหลายอย่างมีทำที่

จะกลายเป็นสิ่งที่คนทั่วไปพากันยอมรับ และสมยอมให้กระทำกันได้เป็นธรรมดา สภาพการณ์เช่นนี้ย่อมทำให้วิถีชีวิตของแต่ละคนมีดมัวลงไป เป็นปัญหาใหญ่ที่เหมือนกระแสคลื่นอันไหลบ่าเข้ามาท่วมทั่วไปหมด จำเป็นต้องแก้ไขด้วยการช่วยกันผิวนคลื่นที่กล่าวนั้น” (พระราชดำรัส พระราชทานเพื่ออัญเชิญไปอ่านในพิธีเปิดการประชุมยุวพุทธิกสมาคมทั่วประเทศ ครั้งที่ 12 ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วันเสาร์ที่ 12 ธันวาคม 2513)

หน้าที่ของนักวาทนิเทศในการกำหนดกฎเกณฑ์และควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์มีความสำคัญและจำเป็นมาก เพราะถ้าทำได้สำเร็จ จะทำให้สังคมมีแต่ความสงบสุขร่มเย็น และน่าอยู่ตลอดไป

บทบาทต่างๆ ของนักวาทนิเทศในสังคมไทย

จากหน้าที่หลักของนักวาทนิเทศโดยทั่วไปทั้ง 3 ประการใหญ่ๆ ที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด ทำให้สรุปได้ว่า นักวาทนิเทศในสังคมไทยปัจจุบันควรมีบทบาทที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. บทบาทในฐานะผู้ประสานงานเพื่อแก้ปัญหาสังคม นักวาทนิเทศที่มีประสิทธิภาพ ย่อมสามารถช่วยให้เกิดการประสานงานเพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมได้เป็นอย่างดี อาทิ ปัญหาทางการเมือง การศึกษา และเศรษฐกิจ เป็นต้น โดยใช้วิธีการพูดเพื่อการสื่อสารในลักษณะต่างๆ ตามควรแก่กรณีเป็นหลัก เช่น การพูดเพื่อโน้มน้าวใจ การพูดเพื่อเจรจาต่อรอง การพูดเพื่อชี้แจงแสดงเหตุผล การพูดเพื่อการประชาสัมพันธ์ หรือการพูดเพื่อนำเสนอข้อมูลในโอกาสต่างๆ เป็นต้น

2. บทบาทในการเสริมสร้างความเข้าใจอันดีและขจัดความขัดแย้งในสังคม นักวาทนิเทศสามารถใช้การพูดเพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกันแม้แต่ในสังคมโลก นักวาทนิเทศก็มีบทบาทสำคัญในเรื่องนี้ เช่น การเสริมสร้างความเข้าใจอันดีในโอกาสที่มีการเจรจาเพื่อเปิดเสรีทางการค้าของ APEC หรือการเจรจาของ ASEAN ต่อกกรณีปัญหาติมอร์ตะวันออก เป็นต้น ผลที่ตามมาก็คือ เมื่อสังคมมีความเข้าใจดีต่อกัน ปัญหาความขัดแย้งก็จะ

ไม่มี หรือถ้ามีก็จะไม่รุนแรง ซึ่งจะส่งผลให้เกิดความสามัคคีและความร่วมมือที่ดีต่อกันในสังคม

3. บทบาทในการตรวจสอบข้อมูลข่าวสารและชี้นำสังคมในทิศทางที่เหมาะสม ในฐานะที่นักวาทนิเทศเป็นทั้งนักพูด นักคิด นักวิเคราะห์ นักวิจัย นักวางแผน นักแก้ปัญหา ฯลฯ จึงควรจะช่วยตรวจสอบและช่วยวิเคราะห์ข้อมูลข่าวสารต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมอย่างละเอียด รอบคอบ และเป็นกลาง และควรปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างในการเสนอแนะหรือชี้นำสังคมในทางสร้างสรรค์ และเป็นธรรมต่อผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายตามควรแก่โอกาสด้วย

4. บทบาทในการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและการศึกษา นักวาทนิเทศเป็นผู้ที่ทำการติดต่อสื่อสารกับบุคคลในสังคม โดยใช้การพูดเป็นหลักทั้งในระดับระหว่างบุคคล ระดับกลุ่ม ระดับองค์กร หรือระดับองค์การภายในประเทศและต่างประเทศ นักวาทนิเทศจึงมีบทบาทสำคัญในการแสวงหาศิลปะในการสื่อสารซึ่งนำมาใช้ประโยชน์ต่อส่วนรวม และใช้ความสามารถในการแนะนำหรือโน้มน้าวใจในสิ่งที่ดีงาม ตลอดจนชี้แนะให้ผู้ฟังทราบว่าจะอะไรดี อะไรชั่ว เพื่อนำไปสู่การพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และการศึกษาต่อไป

5. บทบาทในการส่งเสริมระบอบประชาธิปไตย นักวาทนิเทศควรมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมและพัฒนาประชาธิปไตย โดยมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่างๆ ที่เกี่ยวกับการปกครองในระบอบดังกล่าวอย่างโปร่งใส จริงใจ สมเหตุสมผล และคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัวเป็นหลัก

6. บทบาทในการถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยีให้แก่สังคม ปัจจุบันเทคโนโลยีด้านการสื่อสารมีส่วนสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมในอนาคตของมนุษย์อย่างชัดเจนและเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้วิถีชีวิตของคนในสังคมเปลี่ยนแปลงไปมาก เช่น การพูดคุยกันทางโทรศัพท์มือถือ การสื่อสารกันทางสื่ออินเทอร์เน็ต และสื่อสังคมอื่นๆ เช่น facebook, twitter, yahoo และ google แทนการติดต่อสื่อสารกันแบบดั้งเดิม เป็นต้น

การนำเทคโนโลยีการสื่อสารดังกล่าวมาใช้ จะส่งผลกระทบต่อพฤติกรรม การสื่อสาร พฤติกรรมการทำงาน รวมทั้งการใช้ภาษาในการสื่อสารของมนุษย์ด้วย นักวาทนิเทศจึงควรมีบทบาทในการถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยีการสื่อสารให้แก่สังคมอย่างเหมาะสม โดยชี้แนะให้คนในสังคมรู้จักที่จะเลือกใช้เทคโนโลยีใหม่ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งรู้จักวิเคราะห์ข้อดีข้อเสียและผลที่ต้องการจากการสื่อสาร ตลอดจนรู้จักวิเคราะห์ผู้รับสารด้วย เพื่อนำไปสู่ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นในสังคมไทย ภายใต้กรอบของคุณธรรม และจริยธรรมที่ดีงาม มิใช่แต่ความเจริญทางด้านวัตถุเพียงอย่างเดียวเท่านั้น

7. บทบาทในการส่งเสริมจริยธรรมและวัฒนธรรมไทย นักวาทนิเทศควรมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมจริยธรรมและวัฒนธรรมไทย โดยอาจจะจัดเป็นกิจกรรมเชิงบรรยายหรืออภิปรายในประเด็นต่างๆ อย่างต่อเนื่องเพื่อกระตุ้นและโน้มน้าวให้เยาวชนและคนไทยโดยทั่วไปหันมาเห็นความสำคัญของจริยธรรมและวัฒนธรรมไทยเพิ่มขึ้น ทั้งนี้เพื่อจะได้ปลูกจิตสำนึกให้คนไทยมีความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์ของความเป็นไทย รวมทั้งจะได้ประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในทำนองคลองธรรมภายใต้กรอบของวัฒนธรรมไทยที่ดีงามด้วย

8. บทบาทในการกำหนดกฎเกณฑ์และควบคุมพฤติกรรมสังคม นักวาทนิเทศที่มีความรับผิดชอบสูงควรมีส่วนร่วมในการรณรงค์ส่งเสริมให้คนไทยโดยทั่วไปมีระเบียบวินัย และปฏิบัติตามกติกาของสังคม โดยตนเองจะต้องปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีอยู่เสมอเช่นกัน

9. บทบาทในการพัฒนาตนเองเพื่อเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพของสังคมไทย นักวาทนิเทศที่ดี จะต้องหมั่นพิจารณาปรับปรุงและพัฒนาตนเองให้เป็นผู้มีสติ สุขุมรอบคอบ ทันเหตุการณ์ ทันสมัย และไม่ประมาทอยู่เสมอ เพื่อจะได้เป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพของสังคมไทยต่อไป แนวทางที่สำคัญในการพัฒนาตนเองให้มีคุณภาพตามทัศนะของผู้เขียนนั้น ได้แก่ การหมั่นแสวงหาความรู้ใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง

และการพัฒนาของสังคมไทยในปัจจุบัน โดยมุ่งเน้นจะแสวงหาและพัฒนาความรู้ใหม่ๆ ให้ครบทั้ง 4 มิติ คือ รู้ลึก รู้กว้าง รู้ไกล และรู้จริง รวมทั้งให้สามารถบูรณาการความรู้ทั้งทางวิชาการ และประสบการณ์ทางวิชาชีพสาขาวิชาชีพเข้าด้วยกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ให้สามารถรู้จักเลือกใช้สื่อและนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ได้อย่างเหมาะสม รวมทั้งหมั่นเสริมสร้างทักษะและพัฒนาบุคลิกภาพของตนให้มีทั้ง “ภูมิรู้” “ภูมิธรรม” และ “ภูมิฐาน” ตลอดจนมีความสามารถในการ “คิดอย่างวิทย์ มีจิตอย่างศิลป์” (หมายถึง มีการคิดอย่างสมเหตุสมผลและเป็นระบบแบบนักวิทยาศาสตร์ มีมุมมองที่กว้างไกล มีใจคิดทางบวกและสร้างสรรค์แบบศิลปิน) และมีความรับผิดชอบสูงต่อสังคมอีกด้วย เป็นต้น

10. บทบาทในการวิจัย เนื่องจากสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ข้อมูลบางอย่างที่เกี่ยวกับปัญหาต่างๆ ซึ่งมีอยู่เดิมในสังคมไทย จึงอาจจะไม่ทันสมัยเท่าที่ควร ฉะนั้น นักวาทนิเทศที่มีวิสัยทัศน์ จึงจำเป็นต้องทำการวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสังคมไทยให้ตรงประเด็น รวมทั้งเพื่อแสวงหาคำความรู้ใหม่ๆ ที่สอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบันมาประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม เพื่อจะได้ช่วยกันพัฒนาสังคมไทยของเราให้เจริญก้าวหน้า และทัดเทียมกับนานาชาติอารยประเทศสืบไป

สรุปและเสนอแนะ

วัตถุประสงค์หลักของบทความนี้คือ เพื่อที่จะนำเสนอเนื้อหาสาระเกี่ยวกับบทบาทสำคัญของนักวาทนิเทศในสังคมไทยปัจจุบัน โดยได้จำแนกเป็นข้อๆ ตามหลักวิชาการ และประสบการณ์ตรงของผู้เขียนเอง แต่ก่อนจะนำเสนอในเรื่องบทบาทที่สำคัญของนักวาทนิเทศนั้น ผู้เขียนได้ปูพื้นฐานที่จำเป็นบางประการเพื่อให้เกิดความเข้าใจตรงกัน เกี่ยวกับ “ความหมาย” หรือ “คำนิยาม” ของคำศัพท์ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้แก่ ความหมายของคำว่า “วาทนิเทศ” และ “นักวาทนิเทศ” รวมทั้งความหมายของคำว่า “วาทศาสตร์” “วาทศิลป์” และ

“วาทวิทยา” ตลอดจนความหมายที่คาบเกี่ยวกันของคำว่า “บทบาท” และ “หน้าที่” ตามที่ระบุอยู่ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 อีกด้วย

ในบทความนี้ ผู้เขียนได้กล่าวถึงบทบาทสำคัญของนักวาทนิเทศที่มีต่อสังคมไทยไว้โดยสังเขป 10 ประการ คือ (1) บทบาทในฐานะผู้ประสานงาน เพื่อแก้ปัญหาสังคม (2) บทบาทในการเสริมสร้างความเข้าใจอันดีและขจัดความขัดแย้งในสังคม (3) บทบาทในการตรวจสอบข้อมูลข่าวสารและชี้นำสังคมในทิศทางที่เหมาะสม (4) บทบาทในการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และการศึกษา (5) บทบาทในการส่งเสริมระบอบประชาธิปไตย (6) บทบาทในการถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยีให้แก่สังคม (7) บทบาทในการส่งเสริมจริยธรรมและวัฒนธรรมไทย (8) บทบาทในการกำหนดกฎเกณฑ์และควบคุมพฤติกรรมสังคม (9) บทบาทในการพัฒนาตนเองเพื่อเป็นทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพของสังคมไทย และ (10) บทบาทในการวิจัย

บทบาทของนักวาทนิเทศทั้ง 10 ประการที่กล่าวมานี้ นับว่าเป็นเป็นการกิจที่ค่อนข้างหนักมาก จึงยากที่นักวาทนิเทศเพียงลำพังผู้เดียว จะสามารถดำเนินการให้ภารกิจแต่ละด้านดังกล่าวสำเร็จได้อย่างราบรื่นและเรียบร้อย โดยปราศจากความร่วมมือหรือความช่วยเหลืออย่างจริงจังจากเพื่อนร่วมงานและจากบุคคลที่เกี่ยวข้องทั้งหลาย ทั้งเป็นรายบุคคลและเป็นองค์กร หรือเป็นหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชนด้วย ดังนั้น นักวาทนิเทศที่มีคุณภาพ จึงจำเป็นจะต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีความเที่ยงธรรม จริงใจ น่าเชื่อถือ ซื่อสัตย์สุจริต และเสียสละเพื่อส่วนรวม ทั้งนี้เพื่อจะได้สร้างเครือข่ายที่เข้มแข็งอย่างเพียงพอและเหมาะสม สำหรับจะได้บูรณาการพลังแห่งความร่วมมือต่างๆ ในทุกด้านเข้าด้วยกันอย่างมีประสิทธิภาพจากทุกคน ทุกฝ่าย และทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งหมด

ถ้าหากนักวาทนิเทศทั้งหลาย สามารถดำเนินการให้แต่ละบทบาทข้างต้นบรรลุผลเป็นรูปธรรมได้อย่างครบถ้วนแล้ว ผู้เขียนมั่นใจว่า นักวาทนิเทศแต่ละท่านเหล่านั้นย่อมจะมีส่วนสำคัญในการแก้ไขปัญหาบางประการ

ในสังคมไทยให้ทุเลาเบาบางลงไป และย่อมจะสามารถช่วยพัฒนาสังคมไทยของเราให้เจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคงและยั่งยืนในทิศทางที่พึงประสงค์ได้อย่างแน่นอน

อนึ่ง ผู้เขียนตระหนักดีว่า เนื้อหาสาระที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดในบทความนี้ อาจจะไม่สมบูรณ์ในรายละเอียดเท่าที่ควร เช่น ยังขาดตัวอย่างประกอบที่เข้าใจง่ายในบางประเด็น เป็นต้น ดังนั้น เพื่อแก้ไขปัญหาในเรื่องนี้ ผู้เขียนจึงได้รวบรวมรายชื่อหนังสือและเอกสารต่างๆ ที่ควรอ่านประกอบเพิ่มเติมทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยได้ระบุไว้แล้ว ในภาค “รายการอ้างอิง” เพื่อท่านผู้สนใจทั้งหลายจะได้ศึกษาและค้นคว้าตามที่เห็นสมควรต่อไป

ในที่สุดนี้ ผู้เขียนหวังว่า บทความนี้จะจะเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้ท่านผู้อ่านทั้งหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่สนใจจะศึกษาโดยตรงในสาขา “วาทวิทยา” หรือ “วาทนิเทศ” ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต ได้เข้าใจและตระหนักถึง “บทบาท” และ “หน้าที่” อันสำคัญยิ่งของนักวาทนิเทศที่มีต่อสังคมไทยได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น ในขณะเดียวกัน ผู้เขียนยังมั่นใจว่า บทความนี้คงจะมีประโยชน์ในเชิงวิชาการอีกด้วยสำหรับนิสิตนักศึกษา ครู อาจารย์ ผู้บริหาร นักวิชาการ และนักวิจัยในสาขาวาทวิทยา หรือวาทนิเทศ สำหรับจะได้นำไปใช้เป็น “เอกสารอ้างอิง” ขึ้นพื้นฐาน หรือเป็น “เอกสารประกอบ” สำหรับนำไปใช้เพื่อเสริมการเรียนรู้การสอน หรือการค้นคว้าวิจัย เพื่อพัฒนาไปสู่ผลงานทางวิชาการ และการวิจัยที่ละเอียด ลึกซึ้ง กว้างขวาง และทันสมัยยิ่งขึ้นในโอกาสต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2539). **หลักสูตรนิเทศศาสตรบัณฑิต : หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2539**.
คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2541). **หลักสูตรนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวาทวิทยา : ฉบับคู่มือนิสิต ปีการศึกษา 2541**.
- จำนง วิบูลย์ศรี. (2532). “การเรียนการสอนสาขาวาทวิทยาในระดับอุดมศึกษาของไทย : ประวัติความเป็นมา วิชาการ และแนวโน้มในอนาคต” ในวารสารนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีที่ 10 (ฉบับ 25 นิเทศศาสตร์) หน้า 75-89.
- จำนง วิบูลย์ศรี. (2538). **หลักและการปฏิบัติทางวาทนิเทศ**. กรุงเทพฯ : ภาควิชาวาทวิทยาและสื่อสารการแสดง คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- จำนง วิบูลย์ศรี. (2544). “แนวโน้มการพัฒนาการเรียนการสอนด้านนิเทศศาสตร์ สาขาวาทวิทยา ระดับอุดมศึกษาในประเทศไทย ในทศวรรษ 2544 – 2554” ในวารสารนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีที่ 19 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มีนาคม) หน้า 50-72.
- ภูมิพลอดุลยเดช, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2527). **พระบรมราโชวาทและพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว** คณะทำงานโครงการพัฒนาตามพระราชดำริ ร่วมกับธนาคารทหารไทย จำกัด จัดพิมพ์ ทุลเกล้าฯ ฉาย.

สวณิต ยมาภัย. (2518). “วาทนิเทศกับแบบจำลองเชิงเส้นตรง ในวารสารนิเทศศาสตร์” จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีที่ 4 ฉบับที่ 4 หน้า 2.

สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2542). “ความสำคัญด้านนิเทศศาสตร์กับสังคมในอนาคต” เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง “สหสวรรษใหม่ : นิเทศศาสตร์ไทยกับสังคม” จัดขึ้นเนื่องในโอกาสคล้ายวันสถาปนาคณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ครบรอบ 34 ปี ณ ห้องประชุมศูนย์สารสนเทศ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, วันพุธที่ 14 กรกฎาคม 2542.

ภาษาอังกฤษ

Barker, L.L. & Kibler R.J. (Eds.). (1971). **Speech communication behavior**. New Jersey : Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs.

Bormann, E.G. & Bormann N.C. (1986). **Speech communication : A basic approach**. New York: Harper & Row.

Bradley, B.E. (1984). **Speech communication**. Iowa: Wm. C. Brown Publishers.

Dance, F.E. X. & Larson C.E. (1972). **Speech communication : Concepts and behavior**. New York: Holt, Rinehart & Winston, Inc.

Masterson, J.T., Beebe, S.A. & Watson, N.H. (1983). **Speech communication: Theory and practice**, New York : Holt, Rinehart and Winston,. Inc.

Ross, R.S. **Speech communication**. (1980). New Jersey: Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs.

Whitman, R.F. & Boase, P.H. (1983). **Speech communication**. New York : Macmillan Publishing Co.

Zelko, H.P. & Dance, F.E.X. (1965). **Business and professional speech communication**. New York : Holt, Rinehart & Winston, Inc.